

Sporta žurnālistika: vide, kurā sacenšas “vīri” un “meitenes”

Publicēts: 05.09.2022.

Kā sievietes uztver sportā un sporta žurnālistikā?

Anda Rožukalne, Latvijas sabiedrisko mediju tiesībsardze

“Visā motoru sportā meitenes piedalās mašīnu reklāmās. Tās ir harmoniskas un acīm tīkamas”, “meitenes svina svārkos” (par kamanīnbraucējām), “dienas, kad trasē būs tikai meitenes”, “Zelta meitenes”... Šīs ir tikai dažas frāzes, kas viegli atrodamas sieviešu sporta notikumiem veltītajos mediju rakstos.

Nesenā pasaules čempionāta vieglatlētikā reportāžā, kas pieejama lsm.lv, augstas klases sportistes atkal tika nosauktas par meitenēm. Tā bija viena no daudzām līdzīgām reizēm un iemesls, lai ar oficiālu iesniegumu pievērstu sabiedrisko mediju ombuda uzmanību sieviešu sportistu diskriminācijas pazīmēm Latvijas sporta žurnālistikā.

Sportā tikai “meitenes” – tā vienkārši pierasts

Sieviešu stereotipizācijai maskulīno vērtību piepildītajā sporta pasaulē ir sena vēsture. Daudzos pētījumos diskutēta mediju un sporta žurnālistikas ietekme uz sieviešu sporta attīstību. Viens no interesantākajiem jaunāko pētījumu secinājumiem: sabiedrības attieksme pret sportistēm un sporta žurnālistēm ir mainījusies, viņas sen tiek uztvertas kā līdzvērtīgas, taču sporta žurnālistikas prakse mainās daudz lēnāk.

Izvairīšanās no jebkuras sabiedrības grupas stereotipizācijas iekļauta daudzos žurnālistikas ētikas kodeksos, arī Latvijas sabiedrisko mediju redakcionālajās vadlīnijās. Tā attiecas arī uz sporta žurnālistiku, kuras problemātika pamanīta politikas dokumentos un pētījumos. LTV žurnālisti ir informēti par tām un seko *European Broadcasting Union* rekomendācijām sporta žurnālistiem.

Līdzvērtības problēmām sieviešu un vīriešu sporta veidu attīstībā vai mediju atspoguļojumā diez vai ir saistība ar apzinātu vēlmi diskriminēt vai noniecināt sportistes. Sporta žurnālistiem “meitenes” ir viens no pierastiem vārdiem, meklējot sinonīmus, kā tiek runāts par un ar pieaugušām sievietēm sportā. Tik pierasts, ka visticamāk to neievēro ne žurnālisti, ne daudzi sporta fani un pašas sportistes, kas cita citu intervijās medijiem nereti sauc par meitenēm. Tomēr šāds apzīmējums, attiecināts uz pieaugušām sievietēm vai nozīmīgus panākumus sasniegušām sportistēm, ir saistāms ar hierarhisku attiecību modeli, kurā sievietēm piešķirta mazāka nozīme. Ja sporta komandas kolēģes sevi sauc par meitenēm, tas uzreiz nenozīmē, ka viņas vēlas, lai to darītu arī žurnālisti.

“Manuprāt šī žurnālistu rīcība ir neapzināta, jo neviens līdz šim par to redakcijā nav runājis. Iespējams, runa ir par padomju laika mantojumu un mūsu sabiedrībā klātesošo dzimumu diskrimināciju. Tāpēc ceru, ka ar nesen ievēlētā ombuda palīdzību vismaz sabiedriskā medija pārraidēs mūsu žurnālisti spēs atbildīgi rīkoties, lai novērstu sieviešu sportistu noniecināšanu,” teikts man adresētā iesniegumā.

Attieksme pret sievietēm sportā ir daļa no mediju kultūras, ko ietekmē tradicionālie priekšstati par sieviešu un vīriešu lomām. Sieviešu sportistu marginalizācija medijos veicina priekšstatu, ka sievietes, salīdzinot ar vīriešiem, dabiski ir mazāk ieinteresētas sportā un mazāk tam piemērotas (Hardin, 2006). Ilgstoši saglabātā tradīcija, ka sieviešu sportam medijos un sabiedrībā, arī sporta politikā un mārketingā pievērsta daudz mazāka uzmanība, var radīt situāciju, ka žurnālisti neapzinās, ka var veicināt sieviešu sportistu diskrimināciju (Scheidler & Wagstaff, 2018). Sporta žurnālistikas pētījumu apskats rāda, ka, akcentējot sportistu dzimumu, nevis rezultātus, tiek devalvēti sieviešu sporta sasniegumi, jo daudz lielāka uzmanība pievērsta viņu ārējam izskatam, privātajai dzīvei, sievišķībai un seksualitātei (Scheidler & Wagstaff, 2018).

Arī UNESCO savos dokumentos uzsver (UNESCO, n.d.), ka sieviešu sportistu atspoguļojums medijos var veicināt nevēlamu dzimumu stereotipu veidošanos. Organizācijas dati liecina, ka 40% no visu sporta notikumu dalībniekiem ir sievietes, tomēr tikai aptuveni 4% no sportam veltītā mediju satura veltīti sieviešu sportam. Neatbilstošs sieviešu sporta atspoguļojums medijos un fakts, ka mediju saturā sportistes daudz biežāk parādītas saistībā ar viņu ģimenes dzīvi vai ārējo izskatu, ir viens no iemesliem, kāpēc "sievietes sportā tiek objektivizētas vai pazemotas", teikts UNESCO paziņojumā, piedāvājot sporta žurnālistiem izglītojošu informāciju par šiem jautājumiem.

Sievietes sportistes un mediju uzmanība

Sievietēm daudz vēlāk nekā vīriešiem bija atļauts nodarboties ar profesionālo sportu un piedalīties sacensībās. Arī sieviešu sporta attīstība bijusi daudz lēnāka. To veicināja izglītības pieejamība meitenēm un izmaiņas dažādu valstu izglītības sistēmās, jo sporta stundas meitenēm sākotnēji nebija iekļautas mācību programmās un sievietes nevarēja piedalīties sporta sacensībās.

Lai gan tie laiki, kad sieviešu sporta atspoguļojums medijos bija retāks nekā suņu un zirgu sacensību reportāžas (Scheidler & Wagstaff, 2018), palikuši pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā, joprojām sieviešu sportam mediji uzmanību pievērš daudz retāk un mazākā apmērā. Šāda attieksme var veicināt sportistēm pieejamā nodrošinājuma disproporciju, nostiprinot vīriešu privilēģijas un iespējas sporta pasaulē.

Stereotipizāciju veicina arī sporta veidu dalījums pēc dzimumiem. Vērtējot sporta atspoguļojumu secināts, ka sieviešu sacensības vairāk tiek rādītas televīzijā tad, ja sportistes pārstāv tā saucamos sievišķīgos sporta veidus (Scheidler & Wagstaff, 2018), piemēram, daiļslidošanu vai vingrošanu. Tas aprūpina jauniešu iesaistīšanos savam dzimumā it kā neatbilstošos sporta veidos. Ja sievietes sāk nodarboties ar it kā nesievišķīgu sporta veidu, visai bieži publiski tiek apšaubīta viņas seksualitāte (Scheidler & Wagstaff, 2018).

Sporta fanu aptaujas liecina, ka interese par sieviešu sportu sabiedrībā aug, tomēr nekur nav zuduši aizspriedumi, ka sieviešu sports nav tik aizraujošs, ka sieviešu sacensības ir garlaicīgas, tātad arī nav tik svarīgas. Eksperimentā pārbaudot, vai sieviešu sporta satura pieejamības palielināšana izmaina attieksmi, secināts, ka aizspriedumi pret sieviešu sportu samazinājās jau trīs nedēļu laikā un pieauga labvēlīga attieksme pret to, taču ne visos gadījumos palielinājās interese par sieviešu sporta sacensībām (Scheidler & Wagstaff, 2018).

Sportistu ķermeņu erotizācija medijos

Televīzijas kanāli izvēlas īpašus rakursus, lai seksualizēti parādītu pludmales volejbolistu vai dažādu vieglatlētikas disciplīnu sacensības, veicinot sportistu ķermeņu erotizāciju, secināts mediju satura pētījumos. Uzmanība pievēršana ķermenim rada sportistēs bailu un trauksmes izjūtu, daļa šī iemesla dēļ pametušas sportu, citas ķermenim pievērsto nevēlamo uzmanību saista ar sliktākiem sportiskajiem rezultātiem vai sportošanas prieka samazināšanos, uzsverts dažādos pētījumos (Scheidler & Wagstaff, 2018).

Liela loma sportistu erotizācijā ir tabloīdiem un mediju izmantotajai valodai. Piemēram, pētījums par to, kā medijos atspoguļota tenisiste Anna Kurņikova parādīja, ka viņa lielākoties parādīta nesaistīti ar saviem sportiskajiem panākumiem, bet izcelts viņas ķermenis un apģērbs, raksta Diāna Ponteroto. Autore uzsver, ka medijos lietotie vārdi, kas veltīti sportistu ārējam izskatam un apģērbam, nereti saistīti ar erotiku, piemēram, tenisiste Marija Šarapova raksturota kā sieviete, kas izrādīja savu kleitu ar kuplu svārku daļu un kailiem pleciem, dodot iespēju fotogrāfiem izvēlēties slaveno "Merilinas rakursu". Kā raksta autore, "šāds seksualitātes uzsvars, izmantojot erotiku, nozīmē vīrišķīgu ideālu par sievietes lomu sportā un vienlaikus trivializē sievietes ķermeņa sportiskās spējas", bet tās sportistes, kuras nepiedalās erotizācijas spēlē tabloīdos tiek sauktas par "heteroseksuālām neveiksmēm" (Ponterotto, 2014). Nav noslēpums, ka dažas sportistes labprāt izmanto "erotizācijas spēli" ar savu sportisko ķermeni un ārējo izskatu, slavenības statusu veicina arī sporta mārketinga pieprasījums un vēlāk, ārējā izskatā balstīto atpazīstamību, izmanto mediji.

D.Ponteroto raksta, ka mediju valodas pētījumos vīrieši attēloti kā domātāji un darītāji, bet sievietes sportistes līdzās seksualizētajam viņu novērtējumam parādās kā nepietiekami nobriedušas, bērnišķīgas, emocionālas, nenopietnas, kā "jaukas mazas meitenes", tā akcentējot viņu pieaugušo līmenim neatbilstošās kompetences un sportiskās prasmes.

Stereotipi – arī par sporta žurnālistēm

Sporta žurnālistikā žurnālistes ir mazākumā. Pētījumā, kas notika vairākās valstīs (Boczek, Dogruel, & Schallhorn, 2022), bija mērķis pārbaudīt, vai 15 gadu laikā (no 2006. līdz 2021. gadam) situācija ir mainījusies un vai sporta žurnālistikā joprojām sieviešu īpatsvars ir tikai 10% (precīzāk, no visiem rakstiem par sportu 8,2% bija veidojušas sporta žurnālistes).

Vienlaikus notika pētījums, kas pārbaudīja auditorijas attieksmi pret sievietēm sporta žurnālistikā. Agrākie pētījumi sniedza informāciju, ka sporta žurnālistes auditorijas skatījumā tiek trivializētas un viņu darbs tiek uztverts kā mazāk svarīgs, salīdzinot ar vīriešu sporta žurnālistu paveikto. Citos agrākajos pētījumos bija noskaidrots, ka sporta žurnālisti vīrieši auditorijas skatījumā ir kompetentāki un uzticamāki.

Pētnieki pārbaudīja auditorijas uztveri, jo apzinājās, ka sports pārsvarā saistīts ar maskulīnām vērtībām, kas izceļ fizisko pārākumu un saistās ar spēku, ātrumu, muskuļiem.

Interesanti, ka agrāko pētījumu rezultāti, ko šī pētījuma autori analizēja, rādīja, ka no vienas puses auditorijas pozitīvāk vērtē, ja vīrieši žurnālisti komentē vīriešu sportu un sievietes žurnālistes atspoguļo sieviešu sporta veidus. Tomēr auditorijas ar dzimumu saistītā profesionāļu uztvere attiecas tieši uz sporta spēļu komentētājiem, nevis sporta žurnālistu dzimumu.

2022. gada pētījuma rezultāti rāda, ka sporta žurnālistes medijos joprojām ir tikpat maz, to skaits piecpadsmit gadu laikā nav pieaudzis. Toties auditorijas attieksme pret sporta žurnālistēm ir kļuvusi labvēlīgāka. Respondenti Vācijā sieviešu un vīriešu veidotus sporta žurnālistikas materiālus lasīja ar vienlīdz lielu interesi un vienādi novērtēja autoru ekspertīzes līmeni, nesaistot to ar dzimumu. Tas nozīmē, ka sievietes sporta žurnālistikā nav iemesla marginalizēt argumentējot, ka tāds ir auditorijas pieprasījums.

Apzinoties sieviešu nepietiekamās iespējas kļūt par sporta žurnālistēm, Skotijas žurnālistu organizācija Sievietes žurnālistikā izveidoja īpašas darba vietas, britu laikrakstā *The Guardian* raksta Gabriella Benetta. Organizācijas apkopotā statistika rāda, ka tikai 3 no 95 štatā strādājošajiem sporta žurnālistiem ir sievietes. Projekta rezultāts nebija iepriecinošs, jo uz brīvajām sporta žurnālistu vietām nepieteicās pietiekami daudzas kandidātes. Tas mudināja organizāciju padziļināti izpētīt situāciju. Intervējot Lielbritānijas sporta žurnālistes noskaidrojās, ka viņas cieš no sporta fanu vardarbīgiem uzbrukumiem, saņem seksistiskas piezīmes darba vietā un ir zemāk atalgotas (atalgojums atšķiras par 5%-21%), kā arī tiek ignorētas, ja redakcijās parādās karjeras izaugsmes iespējas (Benett, May 14, 2022). Tomēr arvien vairāk vīrieši žurnālisti solidarizējas ar savām kolēģēm un atsevišķās intervijās žurnālistes stāstīja, ka izlauzt savu ceļu sporta žurnālistikā viņām palīdzējusi sieviešu sporta attīstība un viņu kolēģu vīriešu atbalsts.

Pēc man pieejamās informācijas sieviešu vieta Latvijas sporta žurnālistikā nav konsekventi pētīta. LU Sociālo zinātņu fakultātes asociētā profesore Marita Zitmane piedāvāja iepazīties ar LU komunikācijas zinātnes studentes Evisas Ērmiņas pirms vairākiem gadiem rakstītu maģistra un bakalaura darbu par sporta žurnālistiku. Maģistra darba rezultāti parādā jau minēto, ka daži žurnālisti sieviešu sportu uzskata par mazāk aizraujošu, to apliecinot arī auditorijas dati – līdzjutēji daudz mazāk seko materiāliem par sieviešu sportu. Bakalaura darba pētījumā pierādīts, ka attieksmi pret sportistēm sievietēm nosaka sabiedrībā novērotais stereotips, ka seksualitāte sieviešu sportā ir būtiskāka par fiziskajām spējām. Sporta žurnālisti un sporta mediji šo sabiedrības attieksmi var atbalstīt un nostiprināt, palielinot nelīdzvērtīgu attieksmi pret sportistēm.

Marita Zitmane uzsver, ka "UEFA Women's Euro 2022 finālturnīrs un Anglijas izlases panākumi tajā apliecināja, ka ar degsmi, aizrautību un līdzpārdzīvojumu var skatīties gan vīriešu, gan sieviešu sporta spēles.

Sporta žurnālistika Latvijā, salīdzinājumā ar ASV vai Kanādu (11,5% no sporta reportieriem ASV un Kanādā ir sievietes), ir visnotaļ izteikts vīriešu klubiņš – pārsvarā vīrieši žurnālisti, kas ar lielāku degsmi un interesi ziņo par vīriešu sporta veidiem, izsakoties par sieviešu sportu daudz ieturētākā un neitrālākā valodā. Te nonākam līdz sabiedrības uzskatiem, kas sportu lielā mērā redz kā vīriešu izpausmes sfēru. Runājot par sieviešu sporta atspoguļojumu medijos jāmin ir arī sporta federāciju loma, kuru spēkos ir vienlīdzīgu aizrautību komunicēt gan sieviešu, gan vīriešu sporta panākumus".

Atsauces:

- Benett, G. (May 14, 2022). Sports journalism is less sexist than it was – but there's still a long way to go. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/football/blog/2022/may/14/sports-journalism-is-less-sexist-than-it-was-but-theres-still-a-long-way-to-go>
- Boczek, K., Dogruel, L., & Schallhorn, C. (2022). Gender byline bias in sports reporting: Examining the visibility and audience perception of male and female journalists in sports coverage. *Journalism*. <https://doi.org/10.1177/14648849211063312>
- Hardin, M. (2006). Passing It On: The Reinforcement of Male Hegemony in Sports Journalism Textbooks. *MASS COMMUNICATION & SOCIETY*, 9(4), 429–446
- Ponterotto, D. (2014). Trivializing the Female Body: A Cross-cultural Analysis of the Representation of Women in Sports Journalism. *Journal of International Women's Studies*, 15(2), 94-111. Available at: <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol15/iss2/7>
- Scheidler, T. & Wagstaff, A. (2018). Exposure to Women's Sports: Changing Attitudes Toward Female Athletes. *The Sport Journal*. <https://thesportjournal.org/article/exposure-to-womens-sports-changing-attitudes-toward-female-athletes/>
- UNESCO (n.d.). Gender Equality in Sports Media. <https://en.unesco.org/themes/gender-equality-sports-media>
- <https://www.seplp.lv/lv/sporta-zurnalistika-vide-kura-sacensas-viri-un-meitenes>